

DOI 10.31558/2519-2949.2019.3.6

УДК 316.35:323.21+343:328.185(4.11+4.191.2)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2083-9500>

Милосердна І. М., Національний університет «Одеська юридична академія»

УЧАСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРОТИДІІ КОРУПЦІЇ: ДОСВІД КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Стаття присвячена аналізу особливостей участі і ролі громадянського суспільства в умовах протидії корупції в сучасній державі. Корупція подібна до павутини закутує різні сфери життєдіяльності і різні рівні державної влади і тим самим робить державу слабкою і тим самим призупиняє його розвиток. Встановлено, що міжнародне співтовариство з метою запобігання та попередження корупції приймає ряд міжнародних документів, в яких підкреслюється важливість проблеми і та обставина, що боротьба з корупцією є завданням для усіх держав світу. Серед основних договорів в області протидії корупції слід зазначити: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію, Конвенція Європейського Союзу про боротьбу проти корупції посадовців Європейської спільноти і посадовців держав-членів Європейського Союзу та інші.

У статті розглядається досвід країн ЦСЄ відносно антикорупційної політики та участі в ній громадянського суспільства та було встановлено, що державна підтримка виступає як одна з необхідних умов в проведенні антикорупційних реформ, прийняття відповідних нормативних актів, але їх здійснення неможливе, якщо суспільство не є готовим брати в цьому участь. Сьогодні слід говорити про необхідність формування та поширення нових громадських цінностей: надійність, відкритість, прозорість, активна участь і відповідальність, які формуватимуть антикорупційний світогляд і свідомість. Для проведення ефективної антикорупційної політики необхідними кроками виступають: становлення суспільства як рівного партнера в розробці та реалізації національної стратегії протидії корупції; залучення різних інститутів громадянського суспільства до антикорупційної протидії.

Ключові слова: громадянське суспільство, корупція, антикорупційна протидія, ЦСЄ.

В науковому та повсякденному житті ми частіше чуємо про стрімкі зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві та виклики, які стоять перед ним. Одним із викликів, який стоїть перед державами та світовою спільнотою є корупція. В сучасних умовах можна говорити, що корупція носить глобальний характер та її можна розглядати як одну з глобальних проблем, оскільки вона наносить шкоду світовій економіці та розвитку державам зокрема. Все частіше вчені здійснюють аналіз цієї проблеми та намагаються розробити й впровадити у життя різні механізми запобігання та протидії корупції, проте, певною мірою, це ускладнюється відсутністю єдиного визначення поняття «корупція» та наявністю різноманітних підходів до його сутності.

Теоретичну базу дослідження склали праці зарубіжних (Н. Лефф, С. Гантингтон, Джеф Хау) та вітчизняних (С.Д. Гаврилов, П.Ю. Кузнецовою, А.Ж. Панзабекова) дослідників. Також використовувалися міжнародні документи (Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію, Конвенція Європейського Союзу про боротьбу проти корупції посадовців Європейської спільноти і посадовців держав-членів Європейського Союзу) та дані Transparency International.

Метою статті є комплексне дослідження проблеми протидії корупції, встановлення основних викликів, які стоять перед сучасним суспільством у вирішенні цієї проблеми та аналіз участі громадянського суспільства на прикладі країн Центрально-Східної Європи (далі ЦСЄ).

Перші дослідження феномену корупції у державі можна відмітити в стародавньому індійському трактаті «Артхашастра», в якій під час аналізу організації управління суспільством вперше розглядаються різновиди розкрадання чиновниками. Але слід відмітити, що у трактаті звертається увага на взаємозв'язок між корупцією та людською натурою. В подальшому корупцію у своїх роботах розглядали Аристотель, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Ш. Монтеск'є та інші, які зауважували, що незалежно від державного устрою необхідно створити так, щоб не допустити можливості появи

наживи та використання свого положення задля своєї користі. Можна погодитися з Ю.А. Нисневичем, який зазначає, що новим поштовхом нових наукових досліджень корупції були 60-70 рр. XX ст., коли з'являються роботи таких вчених, як : Н. Леффа, К. Лейеса, С. Гантингтона, К. Фрідріха та інших.

У тлумачному словнику Т.Ф. Єфремової «корупція – це узагальнене найменування злочинів, що полягають у використанні посадовцями і службовцями державного апарату свого службового стану для особистого збагачення на шкоду суспільству і державі; хабарі, підкуп»[3, с. 578]. А в Оксфордському словнику англійської мови існує 9 значень поняття «корупція», серед яких слід відзначити – «це порушення виконання або невиконання громадських обов'язків за допомогою хабарів або іншого виду підкупу; використання або існування корупційних практик, особливо в державі, корпораціях ті інше» [18].

Аналіз джерел та робіт різних дослідників дає змогу говорити, що принаймні два визначення корупції отримали найбільш широке використання в ході загальних дискусій про корупцію. Часто цитується визначення Всесвітнього банку «корупція – це зловживання державною владою заради особистої вигоди». Друге визначення, яке за своїм змістом є ширше, було запропоноване організацією Transparency International: корупція – це зловживання увіреною владою для особистої вигоди.

Як було відмічено раніше, проблема корупції давно набула статусу глобальною, оскільки зачіпає інтереси усього міжнародного співтовариства, перешкоджає усім формам взаємодії країн і міжнародної інтеграції. Корупцію вважають однією з серйозних проблем в їх країні. Так, згідно із Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції зазначається важливість розгляду проблеми корупції та протидії їй: «корупція підриває демократичні інститути та цінності, етичні цінності та справедливість і завдає збитку стійкому розвитку та правопорядку» [20] Для її дозволу розробляють антикорупційні стратегії, які припускають необхідність взаємодії з іншими напрямками політики, такими як ухвалення рішень, справедлива конкуренція, ефективне функціонування внутрішніх ринків, захист фінансових інтересів співтовариств і так далі. У зв'язку з цим приймаються і ратифікуються нормотворчі акти міжнародного, регіонального рівнів.

Однак не тільки нормативно-правові акти виступають джерелом протидії корупції. В сучасних умовах одна з провідних ролей у антикорупційній протидії має належати громадянському суспільству, оскільки корупція виступає загрозою для його існування. Так, в підтвердження цього С.Д. Гаврилов відмічає, що «інститути громадянського суспільства у своїй діяльності опосередковані метою посередництва між населенням і державою, у тому числі в питаннях протидії корупції. Проте, залишається складним виявлення напрямів інституціональної взаємодії структур громадянського суспільства з питань протидії корупції в контексті реалізації систем регіонального, локального державного управління і політичного менеджменту»[1].

Можна погодитися із П.Ю. Кузнецовою, яка зазначає, що необхідність комунікацій держави та громадянського суспільства в області протидії корупції визначається рядом чинників. По-перше, корупція є соціальним явищем, що порушує законні інтереси суспільства і держави. По-друге, суб'єктами корупційних правопорушень можуть бути не лише державні і муніципальні службовці, але і громадяни, їх об'єднання, організації, отже, профілактика корупції, формування в суспільстві нетерпимості до корупційної поведінки повинні здійснюватися у безпосередній співпраці з органами влади і інститутами громадянського суспільства. Ці інститути громадянського суспільства беруть участь в реалізації різних напрямів антикорупційної політики, і передусім в області громадянського антикорупційного контролю [6].

Під час дослідження участі громадянського суспільства у протидії корупції слід зауважити та погодитися із М.М. Макаровою щодо функцій, які повинні виконуватися громадянським суспільством в антикорупційній діяльності: починаючи з контролю доступу до інформації, її правдивості і відкритості, захисту прав окремих соціальних груп, і закінчуючи активним втручанням в діяльність державних органів відносно припинення корупційних актів. Подібного роду активність «знизу-вгору» (bottom – up activity), як показує досвід, є найголовнішою умовою успішності державної політики у сфері антикорупції.

Крім цього можна виокремити заходи, в яких можуть приймати участь різні інститути громадянського суспільства у протидії корупції в державі:

- підвищення обізнаності, громадської освіти та професійної підготовки;
- моніторинг діяльності уряду, підвищення прозорості діяльності уряду і підзвітності уряду;
- моніторинг та виявлення актів корупції (громадянське суспільство, включаючи засоби масової інформації, відіграє ключову роль в розкритті випадків корупції, що важливо для підвищення обізнаності громадськості про масштаби та конкретні випадки корупції);

- дослідницький та інформаційний центр (громадянське суспільство, й, зокрема, наукові кола, відіграють важливу роль в проведенні довгострокових досліджень та створенні інформаційних та пізнавальних продуктів для громадського споживання);
- участь в процесах розробки законодавства або політики [12].

Для ефективного аналізу антикорупційної протидії громадянського суспільства необхідно звернути увагу на той факт, що впровадження тих чи інших заходів щодо боротьби з корупцією не можливо за умови відсутності достатньо високого рівня політичної та правової культури. На думку А.Ж. Панзабекової формування антикорупційної правосвідомості в основному відбувається в двох напрямках: формування антикорупційної правової ідеології; формування антикорупційної правової психології. Очевидно, що однією з найважливіших завдань державної антикорупційної політики має стати докорінна трансформація суспільної свідомості, формування в суспільстві атмосфери жорсткого неприйняття корупції. Рішення цієї задачі забезпечується, за допомогою формування антикорупційного світогляду та свідомості. При цьому, як свідчить зарубіжний досвід, основним чинником, який безпосередньо впливає на формування антикорупційного світогляду та свідомості виступають освіта та виховання. Важливою складовою, на думку А.Ж. Панзабекової, у формуванні антикорупційного світогляду є використання потенціалу виховної роботи [9].

Останнім часом досліджуючи роль громадянського суспільства у протидії корупції все частіше можна почути використання такої технології як краудсорсинг. Автором терміну «краудсорсинг» є Джеф Хау, який застосував узагальнююче поняття crowdsourcing (crowd – «натовп» та sourcing – «використання ресурсів»). Краудсорсинг виступає, як зазначає М.Ф. Хісаметдінова, інноваційним підходом в реалізації багатьох економічних, соціальних і політичних проблем [15]. Він покликаний забезпечувати інтереси різних соціальних груп, створювати діалог між державою і суспільством, а також підвищувати громадський контроль над діями державних органів [16]. Як зазначає А.Д. Фролова ця функція виступає як зброя проти зростаючої корупції, а ця проблема сьогодні гостро стоїть перед державою.

Як відмічають Ю.М. Гамбеєва, С.М. Медведева та Є.Л. Балашов «визначення краудсорсингу як соціальної технології дає можливість застосовувати цей інструмент в державному секторі для забезпечення ефективної взаємодії громадянського суспільства та органів влади. Органи влади покладаються на бажання громадян безкоштовно або за невелику винагороду поділитися своїми ідеями, виключно з бажання побачити матеріалізацію своєї ідеї в публічній практиці»[2].

Аналіз участі громадянського суспільства в антикорупційній протидії слід здійснювати й через визначення ролі організацій громадянського суспільства, які здійснюють боротьбу з корупцією. Однією з подібних організацій стала Transparency International, яка з моменту свого утворення здійснює істотний вплив на організацію руху щодо боротьби з корупцією у всьому світу. Більшість ініціатив щодо боротьби з корупцією пов'язана з діяльністю цієї організації: Міжнародна Антикорупційна Конференція, створення і щорічний вимір Індексу сприйняття корупції (1995 р.), Індексу хабародавців (1999 р.) а також створення Глобального Барометру корупції (2003 р.).

Останнім аспектом, який необхідно проаналізувати в межах даної статті, це особливості впровадження антикорупційної протидії громадянського суспільства в країнах ЦСЄ та в Україні. Україна, як й інші держави означеного регіону з кінця 90-х рр.. ХХ століття стали на шлях демократичних перетворень, формування та розбудови громадянського суспільства. Проте для країн ЦСЄ, як і для інших країн однією з головних проблем стала проблема корупції. Індекс сприйняття корупції організації Transparency International показує, що за останні десять років ситуація з корупцією в регіоні змінилася: Естонія піднялася з 27 місця до 18, Польща – з 58 місця до 36, Чехія – з 45 місця до 38. Що стосується України, то вона за 10 років покращила свою позицію, піднялася з 134 місця до 120 [19]. Проте зазначений показник свідчить про високий рівень корупції в державі. Чим викликано таке становище, та які заходи слід запозичити у сусідів для покращення положення в державі.

Якщо говорити про успішний досвід протидії корупції громадянського суспільства в країнах ЦСЄ, то в кожній державі були свої особливості. Так, в Чехії як один із механізмів протидії корупції обрано формування антикорупційного світогляду й свідомості. Чеський національний інститут освіти розробив для початкових та середніх шкіл посібник, під назвою «Корупція в Чехії», на основі якого можуть проводитися відкриті уроки і одноденні програми і який може бути адаптований до потреб окремих шкіл. Крім того, Чеський національний інститут освіти веде методичний портал, який часто відвідують як вчителі, так і широка громадськість. Портал присвячений освіті в області етичних норм, фінансової грамотності, підприємництва, боротьби з екстремізмом і протидії корупції

та служить базою для проведення онлайн-ових нарад, семінарів, практикумів, відкритих уроків і інших методичних інструментів, за допомогою яких учасники знайомляться з темами, а також методами і формами навчання. Такий досвід застосувало й керівництво Латвії, де антикорупційні веб-сайти Латвії забезпечують учителів додаткові матеріали, такі як плани зайняття і навчальні посібники тощо.

Естонія – це одна із пострадянських країн, яка сьогодні займає найвище положення в антикорупційній протидії і в цьому, в першу чергу, є заслуга інститутів громадянського суспільства. Естонська концепція розвитку громадянського суспільства ґрунтована на розумінні, що для забезпечення стабільності та розвитку демократичної системи управління представники державної влади повинні чути громадян та співпрацювати з ними.

Незважаючи на ширше визнання принципів участі зацікавлених груп, не існує єдиних принципів організації процесу їх залучення до діяльності різних інститутів, а також детального аналізу існуючої практики цивільної участі, що у свою чергу робить процес ухвалення рішень в цілому менш прозорим. Одна з проблем – нерівномірне і недостатнє розуміння державними інститутами і чиновниками необхідності участі громадськості і різних методів організації такої участі – з цієї причини вони не можуть скористатися існуючими можливостями формування цього процесу. Для подолання названих вище недоліків естонським урядом були ініційовані два проекти: естонсько-датський проект «Зміцнення співпраці між державним сектором Естонії і організаціями, що представляють підприємців» та проект «Цивільна участь та консультації в процесі ухвалення рішень – дослідження, аналіз і рекомендація». Результати цих проектів внесли важливий внесок в розробку загальних принципів участі громадян та їх об'єднань в діяльності державних органів з метою сприяння співпраці між різними секторами і державними інститутами та формування практики й традицій цивільної участі.

Особливо цікавим і актуальним є дослідження досвіду антикорупційної протидії в Польщі, яка характеризується як державу з ефективними демократичними реформами і розвитком інститутів громадянського суспільства. Проте перед польським урядом і громадськістю проблема корупції була також актуальною, оскільки гальмувала реалізацію подальших реформ в державі. Більше того за даними Transparency International за період з 2002-2005рр. Польща опустилася з 45 на 70 місце. Після обрання нового уряду у вересні 2005 року на чолі з Партією закону та справедливості проблема боротьби з корупцією стала пріоритетною, найважливішим кроком було формування ефективної системи державного управління, орієнтованої на взаємодію з суспільством. Крім того як протидія корупції було прийнято рішення про створення Центрального антикорупційного бюро в 2006 р., функціями якого були попередження корупції, включаючи проведення моніторингу декларацій про доходи державних службовців та повноваження з проведення розслідування, включаючи використання спеціальних слідчих заходів, що покладаються на поліцію, податкову інспекцію, Агентство внутрішньої безпеки, та Вищу контрольну палату. Відносно участі громадянського суспільства в протидії корупції, то неурядові організації є дуже істотною силою у сфері знищення корупції в Польщі. Прикладами можуть бути Фонд Watorego, Transparency International і інші. Принципово існують чотири сфери діяльності «третього сектору» у сфері протидії корупції :

- контрольна – аналізує закономірність, доцільність, дієвість та чесність роботи чиновників, їх рівень послуг, а також масштаб та цілі публічних витрат також захист громадянських прав (напр. доступ до публічної інформації);
- підвищення рівня суспільної свідомості, яка реалізується через суспільно-інформаційні кампанії, серед яких можна виділити й освітні програми, спрямовані передусім на молодь. Істотною метою цих дій є переконання суспільства про шкідливість корупції, а також її вказівки проявів;
- робота експертних комісій – у рамках дій досвідчених інститутів також інших організацій виникли ряд експертиз відносно проблеми корупції в Польщі, а також досліджень громадської думки, проведені конференції, семінари експертів;
- юридичне консультування, яке сприяє захисту громадян перед несправедливістю[17].

Таким чином, діяльність і активність неурядових організацій є одним з принципових елементів побудови громадянського суспільства, що, у свою чергу, виступає одним з найважливіших чинників, що обмежують корупцію.

Що стосується України, то для неї характерним є високий рівень корупції, як зазначалося вище, а також важке становлення та розвиток громадянського суспільства. Певним кроком щодо подолання корупції в державі можна вважати прийняття у 2014 році Закону України «Про

запобігання корупції», в якому зазначено, що «антикорупційні програми мають передбачати визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері, заходи з їх реалізації, а також з виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми; оцінку корупційних ризиків у діяльності органу, установи, організації, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють; заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строки та необхідні ресурси; навчання та заходи з поширення інформації щодо програм антикорупційного спрямування та інше [4].

Серед інструментів протидії корупції в державі виступають Національне антикорупційне бюро і Національне агентство з питань запобігання корупції.

Так, як відзначається в документі «Реформи в сфері боротьби з корупцією в країнах Східної Європи та Центральної Азії» відсутність в уряді політичної волі здолати корупцію, яка широко поширилася, стала однією з причин зміни влади в 2014 році. Нове керівництво зобов'язалося побороти корупцію і проголосило це в якості одного з пріоритетів своєї політики. Декларація політичної волі привела до того, що в жовтні 2014 р. була прийнята нова «Стратегія боротьби з корупцією на 2014 – 2017 рр.», причому вперше – у вигляді закону. Проте, як недолік, можна відмітити відсутність змістовного дослідження та аналізу заходів, які мали місце у минулому при розробці Стратегії. Прийнята Стратегія була прогресом з точки зору визначення пріоритетів і включає також показники для моніторингу ситуації. Позитивним аспектом в розробці Стратегії було те, що вона відбувалася в певному контакті із структурами громадянського суспільства, а його прийняттю передували консультації з представниками громадськості. Представники громадянського суспільства беруть участь в конкретних заходах щодо боротьби з корупцією, зокрема, в роз'яснювальній роботі про боротьбу з корупцією, в інформаційних кампаніях або у програмах з навчання. Громадянське суспільство також повинно грати більш активну роль у пропаганді рішучіших заходів щодо боротьби з корупцією та в посиленні правоохоронних функцій держави.

Таким чином, аналіз досвіду країн ЦСЕ відносно антикорупційної політики та участі в ній громадянського суспільства дав можливість встановити, що державна підтримка виступає як одна з необхідних умов в проведенні антикорупційних реформ, прийняття відповідних нормативних актів, але їх здійснення неможливе, якщо суспільство не готове брати в цьому участь. Сьогодні слід говорити про необхідність формування та поширення нових громадянських цінностей: надійність, відкритість, прозорість, активна участь і відповідальність, які формуватимуть антикорупційний світогляд і свідомість. Для проведення ефективної антикорупційної політики необхідними кроками є: становлення суспільства як рівного партнера в розробці та реалізації національної стратегії протидії корупції; залучення різних інститутів громадянського суспільства до антикорупційної протидії.

Бібліографічний список:

1. Гаврилов С. Д., Макаренко К. М. Роль інститутів громадянського суспільства в питаннях протидії корупції: досвід Волгоградської області *Соціальна інтеграція і розвиток етнокультур в євразійському просторі*. 7-1 (фев. 2019). С. 36-44. URL: <http://journal.asu.ru/sidec/article/view/5804> (дата звернення: 05.09.2019).
2. Гамбеева Ю. Н., Медведева С. Н., Балашов Е. Л. Краудсорсинг – технологія громадянського учасня в державному управлінні // *Російське підприємництво*, 2018. Том 19. № 12. С. 3947-3954 – URL: https://www.researchgate.net/publication/331483810_Kraudsorsing_-_tehnologija_grazhdanskogo_ucastia_v_gosudarstvennom_upravlenii. (дата звернення: 28.08.2019).
3. Ефремова Т. Ф. *Новий словарь русского языка*. М.: Русский язык, 2000. 1209 с.
4. Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 11.08.2019).
5. Ильин А.С. Краудсорсинг как инструмент модернизации государственного и муниципального управления / Регионы России: Стратегии и механизмы модернизации, инновационного и технологического развития. М.: Изд-во ИНИОН РАН. 2012. С. 117-122. URL: <http://ukros.ru/wp-content/uploads/2012/11/%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%B8%D> (дата звернення: 21.07.2019).
6. Кузнецова П. Ю. Участие институтов гражданского общества в общественном антикоррупционном контроле (российский опыт) *Вестник ПНИПУ. Культура. История. Философия. Право*. 2015. № 4. С.80-88. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/uchastie-institutov-grazhdanskogo-obschestva-v-obschestvennom-antikorrupcionnom-kontrol-rossiyskiy-opyt> (дата звернення: 28.08.2019)
7. Макарова М. Н. Антикоррупционная активность гражданского общества в Латвии: анализ перспектив практик. *Вестник ПНИПУ. Социально-экономические науки*. 2016. № 2. С.18-31. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/antikorrupcionnaya-aktivnost-grazhdanskogo-obschestva-v-latvii-analiz-perspektivnyh-praktik> (дата звернення: 28.08.2019).

8. Нисневич Ю. А. Коррупция в исторической ретроспективе с уточнениями и дополнениями. *Общественные науки и современность*. 2015. № 3. С. 90-100 URL: http://ecsocman.hse.ru/data/2018/08/05/1251869475/90-100_Nisnevich.pdf (дата звернення: 21.08.2019).
9. Панзабекова А. Ж. Зарубежный опыт противодействия коррупции и возможности его применения в странах ЕАЭС. *Россия: тенденции и перспективы развития*. 2015 Вып. 10. Часть III. С. 73–79. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-protivodeystviya-korruptsii-i-vozmozhnosti-ego-primeneniya-v-stranah-eaes> (дата звернення: 21.08.2019).
10. Парфенов Р. В. Краудсорсинг в области права: российский опыт и перспективы. *Законодательство и экономика*. № 7 2013. URL: <http://www.center-bereg.ru/h143.html> (дата звернення: 18.08.2019).
11. Реформы в сфере борьбы с коррупцией в странах Восточной Европы и Центральной Азии, достижения и проблемы 2013-2015 гг. ОЭСР 2016. 338 с. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acp/Anti-Corruption-Reforms-Eastern-Europe-Central-Asia-RUS.pdf> (дата звернення: 22.08.2019).
12. Руководство по борьбе с коррупцией Вена, 271 с. URL: <https://www.osce.org/ru/secretariat/424898?download=true> (дата звернення: 22.08.2019).
13. Фролова А. Д. Краудсорсинг в системе государственного управления: проблемы правового обеспечения. *«ГосРег»*. 2015. № 2. URL: <http://gosreg.amchs.ru/gosudarstvo-i-pravo/frolova-a-d-kraudsorsing-v-sisteme-gosudarstvennogo-upravleniya-problemy-pravovogo-obespecheniya.html> (дата звернення: 18.08.2019).
14. Хау Д. Краудсорсинг: Коллективный разум как инструмент развития М.: Альпина Паблишер. 2012. 288 с.
15. Хисаметдинова М.Ф. Технология краудсорсинга в государственном и муниципальном управлении. *Международный научный студенческий конгресс МНСК-2013*. URL: <http://www.fa.ru/projects/mnsk/mnsk4/4/> (дата звернення: 18.08.2019).
16. Шапигузов С. М., Синягин А. К. Краудсорсинг в госсекторе: инновация с расчетом на гражданское общество. *Бюджет*, 2012. № 7. URL: <http://bujet.ru/article/193827.php> (дата звернення: 18.08.2019).
17. Корупcja_i_antykorupcja_cz_III, Warszawa: Wydział Wydawnictw i Poligrafii Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, 2012. 190 URL: <http://www.antykorupcja.gov.pl/ak/wydawnictwa-cba/2438,Korupcja-i-antykorupcja-cz-III.html> (дата звернення: 21.08.2019).
18. The Oxford English Dictionary, Second Edition, 1986. Vol. 3. P. 974-975.
19. Transparency International URL: <https://transparency.org.ru/research/index-vospriyatija-korruptsii/> (дата звернення: 21.08.2019).
20. United Nations Convention against corruption – NY, 2004 URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf (дата звернення: 21.08.2019).

References:

1. Gavrillov S. D., Makarenko K. M. Rol' institutov grazhdanskogo obshchestva v voprosakh protivodeystviya korruptsii: opyt Volgogradskoy oblasti Sotsial'naya integratsiya i razvitie etnokul'tur v evraziyskom prostranstve. 7-1 (fev. 2019). S. 36-44. URL: <http://journal.asu.ru/sidec/article/view/5804>
2. Gambeeva Yu. N., Medvedeva S. N., Balashov E. L. Kraudsorsing – tekhnologiya grazhdanskogo uchastiya v gosudarstvennom upravlenii // Rossiyskoe predprinimatel'stvo, 2018. Tom 19. № 12. S. 3947-3954 – URL: https://www.researchgate.net/publication/331483810_Kraudsorsing_-_tehnologia_grazhdanskogo_ucastia_v_gosudarstvennom_upravlenii.
3. Efremova T. F. Novyy slovar' russkogo yazyka. M.: Russkiy yazyk, 2000. 1209 s.
4. Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
5. Il'in A.S. Kraudsorsing kak instrument modernizatsii gosudarstvennogo i munitsipal'nogo upravleniya / Regiony Rossii: Strategii i mekhanizmy modernizatsii, innovatsionnogo i tekhnologicheskogo razvitiya. M.: Izd-vo INION RAN. 2012. S. 117-122. URL: <http://ukros.ru/wp-content/uploads/2012/11/%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%B8%D>
6. Kuznetsova P. Yu. Uchastie institutov grazhdanskogo obshchestva v obshchestvennom antikorrupsionnom kontrole (rossiyskiy opyt) Vestnik PNIPU. Kul'tura. Istoriya. Filosofiya. Pravo. 2015. № 4. S.80-88. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/uchastie-institutov-grazhdanskogo-obshchestva-v-obshchestvennom-antikorrupsionnom-kontrole-rossiyskiy-opyt>
7. Makarova M. N. Antikorrupsionnaya aktivnost' grazhdanskogo obshchestva v Latvii: analiz perspektiv praktik. Vestnik PNIPU. Sotsial'no-ekonomicheskie nauki. 2016. № 2. S.18-31. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/antikorrupsionnaya-aktivnost-grazhdanskogo-obshchestva-v-latvii-analiz-perspektivnyh-praktik>
8. Nisnevich Yu. A. Korruptsiya v istoricheskoy retrospektive s utocnieniyami i dopolnieniyami. Obshchestvennye nauki i sovremennost'. 2015. № 3. S. 90-100 URL: http://ecsocman.hse.ru/data/2018/08/05/1251869475/90-100_Nisnevich.pdf
9. Panzabekova A. Zh. Zarubezhnyy opyt protivodeystviya korruptsii i vozmozhnosti ego primeneniya v stranakh EAES. Rossiya: tendentsii i perspektivy razvitiya. 2015 Vyp. 10. Chast' III. S. 73–79. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zarubezhnyy-opyt-protivodeystviya-korruptsii-i-vozmozhnosti-ego-primeneniya-v-stranah-eaes>

10. Parfenov R. V. Kraudsorsing v oblasti prava: rossiyskiy opyt i perspektivy. Zakonodatel'stvo i ekonomika. № 7 2013. URL: <http://www.center-bereg.ru/h143.html> (дата звернення: 18.08.2019).
11. Reformy v sfere bor'by s korruptsiey v stranakh Vostochnoy Evropy i Tsentral'noy Azii, dostizheniya i problemy 2013-2015 gg. OESR 2016. 338 s. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/Anti-Corruption-Reforms-Eastern-Europe-Central-Asia-RUS.pdf>
12. Rukovodstvo po bor'be s korruptsiey Vena, 271 s. URL: <https://www.osce.org/ru/secretariat/424898?download=true>
13. Frolova A. D. Kraudsorsing v sisteme gosudarstvennogo upravleniya: problemy pravovogo obespecheniya. «GosReg». 2015. № 2. URL: <http://gosreg.amchs.ru/gosudarstvo-i-pravo/frolova-a-d-kraudsorsing-v-sisteme-gosudarstvennogo-upravleniya-problemy-pravovogo-obespecheniya.html>
14. Khau D. Kraudsorsing: Kollektivnyy razum kak instrument razvitiya M.: Al'pina Pablisher. 2012. 288 s
15. Khisametdinova M.F. Tekhnologiya kraudsorsinga v gosudarstvennom i munitsipal'nom upravlenii. Mezhdunarodnyy nauchnyy studencheskiy kongress MNSK-2013. URL: <http://www.fa.ru/projects/mnsk/mnsk4/4/>
16. Shapiguzov S. M., Sinyagin A. K. Kraudsorsing v gossektore: innovatsiya s raschetom na grazhdanskoe obshchestvo. Byudzheth, 2012. № 7. URL: <http://bujet.ru/article/193827.php>
17. Korupcja i antykorupcja. cz III, Warszawa: Wydział Wydawnictw i Poligrafii Centrum Szkolenia Policji w Legionowie, 2012. 190 URL: <http://www.antykorupcja.gov.pl/ak/wydawnictwa-cba/2438,Korupcja-i-antykorupcja-cz-III.html>
18. The Oxford English Dictionary, Second Edition, 1986. Vol. 3. P. 974-975.
19. Transparency International URL: <https://transparency.org.ru/research/indeks-vospriyatyya-korruptsii/>
20. United Nations Convention against corruption – NY, 2004 URL: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf

Myloserdna I. M. The participation of civil society in combating corruption: experience of Central and Eastern European Countries

The article is devoted to the analysis of the features of participation and the role of civil society in the context of combating corruption in a modern state. Corruption, like a web, envelops different spheres of life and different levels of state power, and thereby makes the state weak and suspends its development. It has been established that the international community, in order to prevent corruption, adopts a number of international documents that emphasize the importance of the problem and the fact that the fight against corruption is a challenge for all states of the world. The main anti-corruption treaties include the United Nations Convention against Corruption, the Council of Europe Criminal Law Convention on Corruption, the European Union Convention on the fight against corruption involving EU officials or officials of EU countries, and others.

The article examines the experience of CEE countries regarding anti-corruption policy and the participation of civil society in it and it was found that state support acts as one of the necessary conditions for anti-corruption reforms and adoption of relevant regulatory acts, but their implementation is impossible if the society is not ready to adopt this participation. Today we should talk about the need for the formation and dissemination of new social values: reliability, openness, transparency, active participation and responsibility, which will form an anti-corruption worldview and consciousness. To conduct an effective anti-corruption policy, the necessary steps are: the formation of society as an equal partner in the development and implementation of a national anti-corruption strategy; involving various civil society institutions in anti-corruption counteraction.

Key words: *civil society, corruption, anticorruption counteraction, Central and Eastern European Countries.*